

M Ű V É S Z E T

TASNÁDI ATTILA

Újragondolt életstratégia

A 60 ÉVES FODOR JÓZSEF KÉPEI A TORNYAI MÚZEUMBAN

való azonosulás – igaz, változó formákkal és funkciókkal – a „vásárhelyinek” titulált alkotók munkásságában is eminens szerepet játszik.

Fodor József művészete természetes köntösként viseli és sugározza a „vásárhelyi” minőségeket. Felfogásában a művészet elsősorban a művészetten kívüli valóság koncentrált megragadása, az emberi sorskérdések kutatása, nyomonkövetése és átélése a természeti-társadalmi mozgásoknak, értelmezése és megválaszolása a korproblémáknak. Képeinek megtartó- és hatóereje a vizuális költészetté transzponált szociális dokumentáció, élettéményeinek társadalmiasított megvallása. Születése okán is „vásárhelyi”, így nemcsak kívülről, de belülről is ismeri ábrázolásának tárgyát; a „helyi jellegben” nem

Fodor József „vásárhelyi festő”, s aki számára mond valamit ez a fogalom, az a Fodor-képek ismerete nélkül is több-kevesebb biztonsággal be tudja mérni mesterünk emberi és művészi paramétereit. A „vásárhelyiségnek” ugyanis jelentése van a jelenkori magyar kultúrában: sajátos szellemi és etikai értékek közegét, egyfajta társadalmi indítékú magatartást és ábrázolási törekvést értünk alatta. Olyan művészi-világnézeti koncepciót, amely történelmileg meghatározott másságunk (az esztétika ezt különösségnek nevezi), illetve e másság keretében is megnyilatkozó általános emberi minőségnek vállalásával kíván beleszólni az egyetemes művészeti fejlődésbe. Az ezzel a jelzővel illetett festészeti program ebbeli szándékaiban nemzeti festészetünk egyik meghatározó irányzatának, a szociális elhivatottságú alföldi piktúrának az örököse, hisz a képi mondanivaló népi beállítottsága, a környező tájjal és embervilággal

röghözkötöttséget, hanem az ihlető otthonosságot érzékeli, a paraszti-kisvárosi életforma kitermelte szigorú, de vonzó erkölcsiséget. Ez az erkölcsiség viszonyítási pont, mérce számára.

Hogy a hatvanas években induló, s mára zenitjére érő pályája a törekvések, logikák és meggyőződések imponáló folytonosságát mutatja, az vitathatatlanul magatartásának és koncepciójának stabilitásából ered. Ez a stabilitás – kiegészülve szemléletmódjának tárgyilagosságával – a kohéziós erő, amely művészi fejlődésének egyes szakaszait összefogja. Az alapértékekben megnyilatkozó egyneműség mögött ugyanakkor állandó mozgást és fejlődést tapasztalhatunk, igazodást az élet által felvetett új problémákhoz, amely szükségképpen egy és ugyanazon dolog új megközelítésével, változó értelmezésével jár: – a következetesen képviselt életeszmények szüntelen revíziójával és újragondolásával.

Amikor Fodor szegedi tanulmányait befejezve bekapcsolódik a művészeti életbe, a vásárhelyi program a fénykorát éli. Az alföldi hagyomány, s vele a közösségi élmény újrafelfedezése, a cselekvő emberrel való termékeny együttműködés vágya a pályakezdő művészt is lelkesültséggel tölti el, magától értetődő természetességgel csatlakozik hát ahhoz a művésztáborhoz, amely a szolgálatetika szellemében a magyar vidék civilizációs fejlődésének felgyorsítását szorgalmazza. Hovatartozását, elkötelezettségét dokumentáló, azon szellemi és érzelmi hatásokat próbálja vizuális jelekké tömöríteni, melyeknek egyéniségét köszönheti. Ez pedig nem más, mint az útrabocsátó környezet, a paraszti lét súlyos és józan realitását, de természetes emberségét is megtestesítő hétköznapi valóság, a tanyák, szántóföldek, dús vegetációjú árterek világa. Az emberrel összenőtt természet. Hagyományosnak tetsző témakör, s hagyományosnak elkönyvelt, természetelvű interpretáció – ám a képi gesztusok mögött személyiség munkál, amelynek stílusos ereje alakítólag hat a formára, s így új kontextusban, új feszültséggel telítve szólal meg a régi gondolat.

Nincs most itt helyünk elősorjázni azokat a látás- és kifejezésbeli sajátosságokat, amelyek a pályakezdő Fodor piktúráját jellemzik, ezekről bősséggel és kimerítően szolt több ízben is a kritika. Legyen elég itt annyit leszögeznünk, hogy a rusztikus formálású, rajzos festőmódor keretében egy meditatív hajlandóságú, az életet a negatívumok felől is értelmezni óhajtó festői alkat szólal meg, akitől nem idegen a szkepszis sem, jóllehet sosem válik kesernyés hangulatainak foglyává. Kohánál tapasztaltunk efféle illúziótlan, a tényeket tudomásul vevő, ám azok alakíthatóságát is megsejtető világlátást. Fodor azonban jóval mértéktartóbb habitus, mint az immár klasszikusnak számító vásárhelyi mester – inkább a lefokozások, mint a felfokozások embere.

Az erkölcsös életvitel kérdése – más vásárhelyiekhez hasonlóan – a társadalom-morál, a másokért való élés jegyében vetül fel ekkoriban mesterünk művészetében; úgy véli, hogy az egyén fejlődése csak a nembelivel együtt teljesülhet ki, a megváltást, a felemelkedést csak a társadalmi cselekvés, a közösen – és a közösségért – vállalt felelősség hozza el. A fiatal Fodor festészete ennek a gondolatnak a jegyében fogant, ez a korai képek szépségének és hitelességének forrása, ám egyben a korlátja is.

Igen, a korlátja, mert csakhamar bizonyossá válik, hogy a társadalomközpontú személyiségkonceptiót az időközben alakuló, megváltozó valóság nem respektálja, kiderül, hogy vannak problémák, melyek megoldhatatlanok a nembeliség, a társadalmi-ság jegyében. A hatvanas évek végén meginduló társadalmi és gazdasági átrétegződés, a patriarchális falusi világ bomlása sok vásárhelyi mesterrel egyidejűleg Fodort is rádöbent a unipoláris személyiségkép tarthatatlanságára, az emberi lét individuális oldalá-

nak, a privát szférából adódó kötöttségek fontosságára. Az eddig mértékadónak tekintett természeti kultúra értékeinek válsága, a szocialistának mondott társadalmi formáció sorozatos megrázkódtatásai, a sokasodó konfliktusok indikálta távlathiány mesterünket is önvizsgálatra, etikai világgépének, életstratégiájának átépítésére kényszeríti.

Az eddig vallott eszmények feladása, az átváltás természetesen nem volt zökkenőmentes, zavar, befeléfordulás, esetenként kiábrándulás kísérte, amit a leglátványosabban a kifejezés expresszivitásának elmélyülésében, a festő szubjektív hangoltságát tükröző, pszichogram jellegű zaklatott tájképekben érhetünk tetten. A fiatal Fodorra oly jellemző figurativitás néhány évre háttérbe szorul, kevés számú emberábrázolásait szorongás hatja át, vonalvezetésében feltűnik a groteszk, a kontrasztokkal operáló dramatikus képszerkezet.

Fodor, aki a tények elkötelezettje, nehezen tűri a tisztázatlan helyzetet, s kitaróan keresi a deprimáltságot feloldó fogódzókat. Ebbeli küzdelmei ébresztik rá, hogy a múlt tiszta képletei immár visszahozhatatlanok, továbblépni csak a valóság többeselyes, alternatívisztikus szituációinak vállalásával lehet. Miután az egyenesvonalú távlat megszűnt, a folytonosság csupán az élet etikai dimenzióiban juthat érvényre, s érvényrejuttatása kompakt közösség híján óhatatlanul is az egyénre hárul. Az ő helytállásán, tisztességén múlik, hogy miként alakul az összemberi sors.

Ez a felismerés válik plasztikussá abban a pompás portrészorozatban, amelyben Vásárhely szellemi prominensei előtt tiszteleg mesterünk, s amelynek első táblái még a nyolcvanas évekből datálódnak. A portrékban megidézett személyiségek a gondolkodó és felelős élet képi alteregóiként jelennek meg a vásznon, magatartásjegyeik, lelkiségük kibontásával nem kevesebbről szándékozik meggyőzni a festő, mint az értéketikai gondolkodás minőséget teremtő erejéről. Aligha kétséges, hogy az ábrázolt arcmások tükrében önmagát is megrajzolja mesterünk, hisz amit kiválasztottaiban nagyra becsül, az számára is követendő norma. Rejtett önarcképek lennének hát ezek a portrék? Igen, azok is, s mint ilyenek, markáns összesűrítései az életút eddigi tapasztalatainak.

Az összegzés, a szintézis másik terepe úgy tetszik, a tájkép. Nagyon sajátos ábrázolások ezek, mert nincsenek konkrét hasonmásaik, hogy mi mégis valóságosnak fogadjuk el őket, az a festőben felhalmozódott élményrétegek szuggesztivitásából, a lelki emlékképek hitelességéből adódik. Nem is táj a főszereplő bennük, hanem a természet, amely egyszerre szellemi tartalom és tárgyiasság, s mint ilyen, lelki és szellemi tapasztalatok analógiája. A természeti erők sajátos játéka, egymásnak feszülése és kiegyenlítő-dése izgatja; azokra a bioritmusokra, belső hullámzásokra koncentrálnak, amelyek a természetet permanens mozgásban tartják. Ezt a mozgásbeli folyamatosságot megjelenítendő, Fodor a festői eszköztár szinte teljes arzenálját beveti, a szemlélés, a látásmód sokféleségével dolgozik. A színek polaritása, a felületek összefüggése, a transzparencia együttesen formálódik képi valósággá. A képek dinamikája a szemlélőt is megérinti, voltaképpen mondanivalójuk a néző asszociatív készségeinek bekapcsolásával alakul ki. Ha a portrészorozat a cselekvő emberség dicsérete volt, a tájképciklus annak művészi tudatosítása, hogy bármiféle rend csak küzdelem során bontakozik ki, ahhoz tehát, hogy a természeti harmóniák egyéni és társadalmi létünkben is visszhangozzanak, aktívizálódnunk kell, mind fizikai, mind lelki értelemben.

Summázként bizvást elmondhatjuk: a 60 éves Fodor József képeit szemlélve nem csupán egy rangos művészi beérkezésnek lehetünk szemtanúi, de megtapasztalói egy olyan alkotói filozófiának is, amelynek tanulságait érdemes megszívlelni.